

CHILDREN AND CHILDHOOD IN NAMIBIA –
TRADITIONS AND LAWS

ROSITSA MIHAYLOVA

SENIOR ASSISTANT PHD IN DEPARTMENT OF "SOCIAL WORK"
AT "KONSTANTIN PRESILAVSKY" - UNIVERSITY OF SHUMEN

BULGARIA

R.MIHAYLOVA@SHU.BG

ABSTRACT: THE PERIOD OF CHILDHOOD IS ASSOCIATED WITH BROAD ISSUES AND CHALLENGES SUCH AS EDUCATION AND SOCIALIZATION OF CHILDREN, TRAINING THEM AND PREPARING THEM FOR THE FUTURE SOCIAL AND PROFESSIONAL ROLES IN SOCIETY. CHILDHOOD IS OFTEN ACCOMPANIED BY UNFAVORABLE DEVELOPMENT FACTORS SUCH AS POVERTY, VIOLENCE IN ITS VARIOUS DIMENSIONS AND SHAPES, EXPLOITATION OF CHILD LABOR, DISCRIMINATION, DISREGARD FOR THE FUNDAMENTAL RIGHTS OF THE CHILD. WITH SUCH CHALLENGES AND UNFAVORABLE FACTORS ARE FACED THE COUNTRIES OF AFRICA, INCLUDING NAMIBIA.

KEYWORDS: CHILDREN, CHILDHOOD, NAMIBIA, TRADITIONS, LAW.

Известно е твърдението, че състоянието на една държава и нейното бъдещо развитие са еквивалентни на отношението на обществото към децата и полагащата грижа за тях. Начинът, по който обществото на една държава третира децата си оказва голямо влияние върху нейното бъдещо развитие поради факта, че децата са част от това бъдеще и те респективно ще действат и творят реалността на държавата според това, което са изпитали, научили и преживели в детството си.

Концепцията за детето и детството се е развивала през вековете и е минавала през различни етапи, за да достигне в наши дни своите съвременни измерения и разбирания за детството. В древните векове под влиянието на религията и идеята за първородния грях децата са били смятани за нещо лошо, родени в света като дяволски същества. До края на 15 век децата са били възприемани като малки възрастни и респективно са били третирани като такива, вменявайки им съответните отговорности и задължения. Като постепенно с развитието на цивилизацията през векове този възглед се променя и концепцията за детето и детството през Ренесанса също процъфтява и се развива в положителна насока, така че децата се възприемат като добри по рождение и се отделя специално внимание и грижа за тяхното развитие. Детето и детството стават обект на изследване и разглеждане на различни науки, поради което е важно и да се има предвид мултидисциплинарния подход по отношение на изследване и наблюдаване на проблематиката. Различните науки разглеждат и описват детето и детството респективно от техния ракурс, което допринася за пълноценното и цялостно познание на различните аспекти от този така важен и уникален етап от човешкото развитие. Разглеждайки и анализирайки класическите теории в педагогиката става ясно, че закрилата на детето и неговите права може да се открие още в 18 век във възгледите на Жан-Жак Русо в творбата му „Емил или за възпитанието“. Русо пледира потребностите на детето да бъдат поставени в центъра на възпитателния процес, който трябва да се осъществява природо съобразно и с любов, а свободата и опитът да бъдат негови

опорни точки [15]. Концепцията за детството драстично придобива нови измерения и децата не са смятани вече за малки възрастни както през Средновековието. Не по-малък принос към съвременните възпитателни методи и концепции за детството има и наричаният с много любов от децата, за които се е грижил „татко Песталоци“. Защитник на индивидуалността и личността на децата, разглеждайки я като нещо свещено и уникално, Песталоци твърдо се застъпва за това, че трябва да се уважава достойнството на всеки индивид, включително и децата. Много образно и нагледно защитава твърдението си с простото твърдение, че както всяко семенце съдържа замисълът и устройството на даденото растение, така и във всяко дете е заложено обещанието и перспективата за развитие на неговия личностен потенциал [14]. С настъпването на 20 век настъпват и все по-положителни промени свързани с възгледите за детството. Децата се смятат за нещо много ценно и достойно за специални грижи, закрила и защита. Адаптира се съществуващото законодателство с цел закрила на децата и се създават и развиват нови закони, конвенции и актове. Наред с това се развиват и различните направления изучаващи детството като съществено се развива възрастовата психология с различните нейни теории за детството на видни психолози като Зигмунд Фройд [16], Лев Виготски [12], Ерик Ерискон [2].

Детството, обозначавано като началния етап от човешкото развитие, е един от най-важните периоди в развитието на човека с оглед формирането не само на различни социални умения, натрупването на знания и развитието на способности, но и с изграждането на идентичността на всяка личност. Наред с общите белези и характеристики на този период се различават и някои специфики в зависимост от културата и традициите на различните общества, географските дадености, законови рамки и морални ценности и норми на различните народи. От историческа гледна точка продължителността на детството в различните епохи е различна, като в съвременното продължава да се видоизменя под закономерностите, които определят развитието на даденото общество. Продължителността на детството се намира в пряка зависимост от нивото на материалната и духовната култура на обществото [ср.13].

Периодът на детството е свързан с широкоспектърни проблематики и предизвикателства като например възпитанието и социализацията на децата, обучението им и подготовката им за изпълнението на бъдещи социални и професионални роли в обществото. Детството често е съпътствано и от неблагоприятстващи развитието фактори като бедността, насилието в различните му измерения и форми, експлоатацията на детския труд, дискриминация, незачитане на основните права на детето.

С подобни предизвикателства и неблагоприятстващи фактори се сблъскват и страните от африканския континент, в това число и Намибия. За съжаление често много от тях са по-силно и явно изразени като например високият праг на бедност, както и проблемът за насилието, в частност физическото, който е все още силно осезаем в Намибия, подобно на много други африкански държави. Въпреки ратифицираните конвенции и актове проблемът с физическото насилие, особено към децата, е ясно изразен и за съжаление част от ежедневието на живот не само в семействата, но и в училищата и други институции за деца (като например интернатите).

1. Традиционното племенно възпитание в семейството

Традиционно в културата на различните етнически племена в Намибия децата са възприемани като „истинско богатство“, но не само поради тяхната уникалност и

незаменима идентичност, но и поради факта, че са своеобразен икономически актив, допълнителна работна ръка в ежедневната борба за оцеляване и до известна степен показател за близостта в отношенията между мъжът и жената [ср. 3, 52]. От раждането си до момента, в който проеходят децата са неотлъчно носени на гърбовете на майките си, придружавайки ги навсякъде в ежедневните им задължения. Удивляваща е често гледката на жена, носеща на гърба си дете и в същото време огромен съд с вода на главата си. Новородените имат възможността да усещат близостта на майката и сигурността и комфорта, който създава една такава връзка.

Изображение 1: Бебе носено от майка си

С проеходането и придобиването на известна моторна независимост децата се присъединяват към групата на децата, която има достатъчно свобода и не е постоянно под контрола на възрастен. Най-често по-големите деца поемат отговорност и се грижат за по-малките. Същевременно с това обаче, около третата им година, децата започват да бъдат приучвани на необходимите им компетенции за битовия и социален живот от своите родители или по-възрастни членове на семейството. Респективно по-големите момичетата са под опеката на майката или по-възрастна жена от семейството и помагат в домакинството – готвене, носене на вода, приготвяне на традиционната бира от просо и т.н., а момчетата най-често са използвани за пастири, вестоносци, както и помощници на бащите в различните мъжки задачи като например правенето на колиби, земеделие, лов, риболов [ср. 3, 54-55].

Изображение 2: Момичета, правещи брашно от просо

Изображение 3: Момчета, правещи нова колиба

Изображение 4: Деца, помагачи в земеделието

Още в ранна възраст децата биват отделяни и от колибата на родителите като момчетата си имат своя такава, респективно и момичетата. От малки децата биват обучавани и въвеждани и в специфичните традиции и ритуали, както и ориентирани в йерархията в общността, в която живеят. Важен елемент от възпитанието им е уважението към по-възрастните и начин на общуване с тях – правилния начин на поздравяване, специфичните жестове при подаване на даден предмет или при изказване на благодарност. Характерно за повечето племена е при поздрав на по-възрастен или подаване на вещь лявата ръка да придържа дясната в областта на лакътя като знак на уважение и сърдечност. Същевременно типично за момичетата е и лекото приклякване. Част от възпитанието на децата е свързано и с безусловното следване и изпълнение на различните указания и задачи дадени от родителите или по-възрастен член на семейството. Физическото наказание е нерядко срещана практика при непослушание или неизпълнение на указанията, задълженията или етикета и нормите на племето [ср.3, 238].

Играта като основна водеща дейност в детството, спомагаща за многостранното развитие на детето е присъща и типична и за децата на Намибия. Въпреки задълженията и отговорностите от съвсем малки децата имат достатъчно свобода и свободно време за различни индивидуални и групови игри из саваната. Детството им, въпреки и често пъти много трудно, съпътствано от много лишения и предизвикателства, е изпълнено с игри и щастливи усмивки. Игрите са предимно навън, в саваната, покрай реката и са свързани с много движение, бягане, скачане и катерене на дървета. Любимо занимание на децата наред с разказването на истории е и пеенето и танцуването на традиционни песни и танци. С изключителна гъвкавост и усет за ритъм децата усвояват музикалното наследство на своята култура. Наред с различните традиционните игри, децата и от двата пола се наслаждават на игрите имитиращи живота на възрастните – готвене, пране, сватби и ритуали. Игри от този тип приучват децата на различни трудови навици, помагат им за опознаването на бъдещите им социални роли и ги подготвят за тяхното изпълнение.

Изображение 5: Деца перат дрехите си

За децата от област Каванго е характерно, че малко след прохождането им се научават и да плуват и играят около р. Каванго, да се къпят там, както и да хващат риба със специални кошници за целта или често също така и с голи ръце [ср.3, 114-115].

Традиционно играчките на децата са предмети от заобикалящата ги среда, от природата – семена, камъни, пръчки, пясък и пръст. Това важи не само за миналото, но и за голям процент от децата в Намибия към настоящия момент. Те не притежават много и разнообразни играчки, нито различни материали за ръчна работа, още по-малко високо технологични съвременни игри, компютри и таблети. Липсата на всичко това не прави игрите им по-безинтересни, скучни и незабавни, напротив, това провокира в по-голяма степен тяхната изобретателност и развива въображението им. Количките например могат да бъдат сглобени от отпадъчни материали или саморъчно направени от глинеста пръст и вода, куките за плетене могат да бъдат просто пръчки от дървета или в по-добрия случай пълнители от химикали, куклите – саморъчно направени от стеблата на събраната реколта от просо и други природни материали, топката просто сътворена от стари чорапи и парчета плат, обичите за уши откъснати от наблизко растящия разцъфнал храст – мимолетни, но красиви и носещи усмивки на лицата и блясък в детските очи.

Изображение 6: Момчета, правещи играчки от глинеста пръст

Изображение 7: Рисуване в пясъка

Изображение 8: Катерене**Изображение 9: Плетене с подръчни материали**

Традиционното възпитание на децата в племената не е било обвързано и подвластно на образователната система. В миналото децата не са посещавали предучилищни и училищни детски учебни заведения, най-вече и поради липсата на такива. Първите наченки на институционално образование в Намибия могат да бъдат

открити с появата на мисионерите в страната в началото на 20 век. До тогава, и особено в дълбока древност, обучението на децата е ставало в семейството, в племето. За това свидетелстват и бушменски рисунки, датиращи от преди повече от 2000 години в местността Твайфелфонтейн (Twyfelfontain), място защитено от ЮНЕСКО като световно наследство през 2007 г. Едни от първоначалните обитатели на земите на Намибия – бушмените, са обучавали своите деца за основни жизнени и социални умения чрез издълбаните в пясъчните камъни скални рисунки, показващи различните видове животни, техните следи, как се ловуват тези животни, местата, където има извори на вода и могат да бъдат открити респективно и животните привлечени от нея.

Изображение 10: Бушменски скални образователни рисунки 1

Изображение 11: Бушменски скални образователни рисунки 2

Изображение 12: Бушменски скални образователни рисунки 3

Като цяло за Намибия в момента процентът на децата посещаващи детска градина според данни от последното преброяване от 2011 г. е 13,3% [ср.8, 48], а за областта Каванго, обект на разглеждане в тази монография, процентът на децата посещаващи детска градина е 10,7 % [ср.7, 18]. Връщайки се обратно към споменатата преди това самостоятелност на децата е интересен фактът наблюдаван от автора, как малките деца, посещаващи детска градина в област Каванго, извървяват пътя до нея сутрин и след това обратно на обед самостоятелно без да бъдат придружавани от възрастен. В повечето случаи разстоянията са не малки за тази възраст и варират между 2 и 5 км. понякога. Рано сутрин често срещана гледка са деца, които се събират едно друго из саваната на път към детската градина или училище.

2. Дефиниции и съвременни законови рамки

В центъра на съвременните демократични държави е благосъстоянието, грижата и закрилата на децата. Закрилата на правата на децата не е чуждо понятие за традиционната африканска култура. Следователно, международните принципи за правата на човека, свързани със защитата на детето, намират подкрепа в рамките на африканската културна концепция за правата на човека и изграждането на детството. След придобиване на независимостта си през 1990 г. Намибия целеустремено и упорито полага усилия за адаптиране на своето законодателство с международното законодателство, стандарти, изисквания, конвенции по закрила правата на децата и съблюдаването на най-добрия интерес на детето. Като членка на ООН наред с други документи по закрила на детето Намибия ратифицира и *Конвенцията за правата на детето на ООН* (30.10.1990 г.). С членството си в Африканския съюз е ратифицирана и *Африканската харта за правата и благосъстоянието на детето*, регламентираща подобно на Конвенцията за правата на детето на ООН основните права на децата, задълженията на обществото и родителите към тях вземайки предвид и запазвайки африканската култура и традиции [ср.1].

Правата и закрилата на детето са заложени и в *Конституцията на Република Намибия*. Основните насоки са заложени в **член 15 Правата на децата**, който гласи:

„ ал.1 Децата трябва да имат право още с раждането си на име, правото да придобиват гражданство и, предмет на законодателство, прието в най-добрия интерес на децата, доколкото е възможно, право да познават и да бъдат отглеждани от родителите си.

ал.2 Децата имат право да бъдат защитени от икономическа експлоатация и не могат да бъдат заети или да бъде изисквано от тях да извършват работа, която е вероятно да бъде опасна или да възпрепятства образованието им, или да бъде вредна за тяхното здраве или физическо, умствено, духовното, моралното или социалното развитие. За целите на този член деца са лица на възраст под шестнадесет (16) години.

ал. 3 Никое дете на възраст под четиринадесет (14) години не трябва да бъде използвано за да работи във всякакъв вид фабрики или мини, освен при условия и обстоятелства, регламентирани от Закона за Парламентът. Нищо в тази алинея не трябва да се тълкува като дерогация по какъвто и да е начин от предходната алинея (2).

ал. 4 Всяко споразумение или схема за заетост в някоя ферма или друго предприятие, обектът или ефектът от които е да принудят непълнолетните деца на даден служител да работят за или в интерес на работодателя на този служител, трябва за целите на Член 9 да се считат за споразумение или схема принуждаващи изпълнението на принудителен труд.

ал. 5 Никой закон, разрешаващ превантивното задържане, не трябва да позволява деца на възраст под шестнадесет (16) години да бъдат задържани.“ [11, с.12-13].

Едни от основните принципи на Конвенцията за правата на детето на ООН са недискриминация, участие, оцеляване и развитие и съблюдаване на най-добрите интереси на детето. Член 15 от Конституцията на Република Намибия не се отнася специално за недопускане на дискриминация и за участието на деца. Въпреки това чл. 10 от Конституцията на Намибия засяга проблемите на равенството и недискриминацията, удостоверявайки, че всички лица са равни пред закона и никое лице не може да бъде обект на дискриминация, основана на пол, раса, цвят на кожата, етнически произход, религия, убеждения или социален и икономически статус. Най-добрият интерес на детето е споменат в алинея 2 от член 10 и би могла да се тълкува като подкрепа на оцеляването и развитието [11, с.10-11].

Законодателството на Намибия, като много други сфери от обществения и политическия ѝ живот, е повлияно от колониалния период на страната и особено от законодателството на Южна Африка. Респективно законодателството свързано с грижата и закрилата на децата има също своите корени в законодателството на Южна Африка, а именно в Закона за детето 33 от 1960 г. (Child act 33, 1960), който влиза в сила в Намибия (тогавашна „Югозападна Африка“ – преди независимостта) на

01.01.1977 г. и е действаш в страната и използван като ключов документ в законодателството отнасящо се към децата в Намибия в продължение на повече от 30 години. *Законът за детето от 1960 г.* разглежда и обхваща въпроси като например защита на деца, превенция от неглежиране, малтретиране и експлоатация, както и начина, по който децата, нуждаещи се от грижа могат да бъдат подпомогнати. Все пак, въпреки широкия обхват на закона, той все още отразява предписанията на стария режим чрез определящи понятия и концепции като "черен", "цветнокож човек" и "черен детски съд", което толерира дискриминацията и незачита основни човешки права според международните конвенции и законодателство. Докато остарялото и западно ориентирано законодателство за децата остава в сила в Намибия, Южна Африка го променя няколко пъти (през 1983 г. и през 2005 г.) като промяната от 1983 г. не бива приложена в Намибия въпреки, че тя все още тогава е колониално зависима от Южна Африка. След извоюване на независимостта си, Намибия освен, че ратифицира редица ключови документи за закрилата на детето, осъзнава силно осезаемата потребност и необходимост от промяна, обновяване и синхронизиране на местното законодателство с международното такова, вземайки под внимание документи като: Конвенцията за правата на детето на ООН, Африканската хартата за правата и благосъстоянието на детето, Конвенцията на Международната организация на труда за забрана и незабавно премахване на най-тежките форми на детски труд, Конвенцията за правата на хората с увреждания и други. Инициерирането на процеса по смяна на законодателството за закрила на детето и разработването на нов законопроект започва още през 1994 г. и минава по дълъг и нелесен път – повече от 20 години. Първоначалният вариант на законопроекта, изготвен от Център за правна помощ и правата на човека, минава за обсъждане и преработка през различни работни групи, министерства, дискусии, работни срещи и семинари. Намибия се стреми да се възползва от опита и добрите практики на други държави като ги сравнява и анализира. Процесът на разработване на законопроекта бива придружаван и консултиран и от 2009 г. нататък от УНИЦЕФ. Окончателният вариант е гласуван от парламента и подписан от президента, респективно обнародван в държавен вестник, и влиза в сила през 2015 г. като *Закон за грижа и закрила на детето*. Законът засяга широк спектър от тематики, като също така дава нова дефиниция за дете: „лице, което не е навършило 18 години“ [4, с.13]. Дефиниция, която е в синхрон с международните документи, но същевременно налагаща хармонизиране на местното законодателство, тъй като се вижда в цитирания по-горе чл.15, ал. 2 от Конституцията на Намибия дете е всяко лице под 16 годишна възраст.

Законът за грижа и закрила на детето се състои от 17 глави и засяга теми като привеждане в действие на правата на децата, които се съдържат в Конституцията на Намибия и международните споразумения, които страната е ратифицирала; определение на принципите отнасяща се до най-добрите интереси на децата. Законът предвижда също така учредяване на Национален консултативен съвет по въпросите на децата като регламентира и регулира неговите функции, състав, комитети, срещи и т.н. Предвижда се също така назначаване на детски адвокат (защитник) към офиса и структурата на държавния омбудсман. Законът обръща внимание и на семействата и възможностите за подкрепа за справяне с проблемите на децата в семейството или разширеното семейство, регламентира родителската грижа, правата, задълженията и отговорностите на родителите. Законът цели подкрепа и засилване на структурите на общността, които биха могли да подкрепят предоставянето на грижа и закрила на

децата в риск. Регулира се и въпросите свързани със социалните работници при изпълнение на задълженията им в работата по закрила на децата. Законът дава яснота и по въпросите на детското правосъдие и процедурите свързани с него, учредяването на фонд за финансиране на дейностите по закрила на децата и неговото управление. Засягат се въпросите и за резидентната грижа и закрила на децата извън семействата им, в семейства на роднини и близки, приемната грижа, настойничеството и осиновяването. Дава се яснота по въпросите на процедурите и мерки за закрила, както и превенцията и ранната интервенция, трафика на деца и въпроси свързани с различните видове насилие, както и насоки за закрилата на децата относно здравеопазването, вредни и опасни културни и религиозни традиционни практики, физическо наказание, експлоатация на детския труд [ср.4].

Благоденствието на децата в Намибия е заложено и в други важни стратегическо документи на страната. Един от тези документи е „Визия 2030“. Разработването на визията е иницирано и започва през 1998 г. с идеята да се направи дългосрочен план за бъдещето развитие на Намибия от 2000 г. до 2030 г. В глава 4 от „Визия 2030“ разглеждаща качеството на живот на населението се засягат също така проблемите свързани с ранното детско развитие, както и проблемите на младежите и тяхното развитие. Имайки предвид ключовата роля на детството към обществото и доброто качество на живот основните предизвикателства при ранното детско развитие според визията на Намибия за 2030 г. са свързани с осигуряване на справедлив и равен старт в живота на всички деца; подкрепа на развитието в ранна детска възраст, за да може да се развие потенциала за учене след това; борба срещу дискриминацията и интензивна работа по проблемите на социалното и полово равенство. Основните цели, които си поставя страната в това направление за грижа и закрила на децата са осигуряване на достъп на всички деца до предучилищно възпитание и образование; разработване и развитие на унифицирани учебни планове за всички детски градини; организиране на обучения за родителите, особено за грижата на децата от 0 до 3 години; подобряване качеството на образование на възпитателите/учителите, които работят в най-ранна детска възраст децата както и като цяло етаблиране и утвърждаване позицията на професията учител в детска градина [ср.10, 96-98]. Осъзнавайки проблемите на младежите свързани с високия процент бедност; честото отпадане от училище поради различни причини като бедност, ранно забременяване и т.н.; алкохолизъм и наркотици; насилие в различните му форми; различни социални и здравословни проблеми свързани най-често с ХИВ и СПИН; криминалност; висок процент на икономическа и емоционална маргинализация сред младите хора „Визия 2030“ си поставя значителни цели свързани с тяхната закрила и развитие. Приоритетни цели в закрилата на младежите са свързани с осигуряването на възможност за развитие чрез достъп до образование, професионално развитие и обучение; инвестиране в здравеопазването и превантивна работа особено по въпросите на ХИВ и СПИН; осигуряване на по-големи възможности за заетост и професионална реализация на младите хора [ср.10, с.111-115].

Друг стратегически документ свързан с „Визия 2030“ е и последния *Четвъртия национален план за развитие 2012/2013-2016/2017*. Визията за развитие на Намибия си поставя за цел разработването през този период на петгодишни планове за развитие, които да адресират непосредствената ситуация и нужди на страната в синхрон с целите и подцелите на „Визия 2030“. Последният разработен такъв национален план за периода до 2016/2017 г. залага в стратегическите си области образованието и развитието на различни умения на младите хора. Едни от основните цели свързани с

образованието са увеличаване на процента завършили ученици 10 клас от 17,9% на 25%, както и на този завършили 12 клас от 29,5% на 45% [ср.9, с.45]. Проблемите, с които се сблъсква образователната система според Четвъртия национален план за развитие са от липса на качество до липса на инфраструктура и информационни и комуникационни технологии. Един от основните проблеми на образованието е свързан според разглеждания национален план и с липсата за много деца на достъп до предучилищно възпитание, липсата на регламентирана законова база за него, както и недостатъчния брой квалифициран и обучен персонал за работа в детски градини. Друго сериозно предизвикателство за Намибия остава специализираното професионално и техническо образование. Поради тези основни предизвикателства Четвъртия национален план за развитие си поставя за цел разширяване и етаблиране на системата за предучилищното образование; квалифициране и повишаване квалификацията на учителите; подобряване и развитие на учебните планове; подобряване на инфраструктурата и възможностите за достъп до образование, учебни материали и книги; създаване на повече възможности за професионално образование, респективно адекватно обучаване и квалифициране на съответния преподавателски състав и подсиуряване на необходимото за професионалното образование оборудване [9, с.46-52].

Наред със заложените цели в по-горе споменатите документи на проблемите по грижата и закрилата на децата се обръща специално внимание в *Националната програма за децата 2012-2016 г.*, разработена от Министерство на половете, равноправието и благосъстоянието на децата с подкрепата на УНИЦЕФ. Програмата е разработена в синхрон с конституционните права на децата, описани по-горе в чл.15 и чл. 20 от Конституцията на Намибия, както и с Конвенцията за правата на детето на ООН и Африканската конвенция за правата на детето, и предоставя стратегии за тяхното прилагане на практика. Във връзка с хармонизирането на програмата с посочените документи при разработването ѝ са спазвани следните принципи: съблюдаване на най-добрия интерес на детето, избягване на дискриминация, съблюдаване на правата на децата за достоен живот, достъп до блага за здравословното им развитие, закрила от злоупотреба и насилие, възможност за изразяване на мнение и участие [ср.5, с.5]. Ангажиментите, които си поставя Националната програма за децата 2012-2016 са свързани с пет ключови и приоритетни области:

- здравеопазване и хранене – намаляване процентът на детската смъртност, достъп до адекватни медицински услуги, осигуряване на достатъчно храна, достъп до чиста вода и осигуряване на израстване в добри хигиенни условия;
- равен достъп до образование – детска градина, училище, професионално образование;
- адекватна и своевременна превенция на ХИВ – намаляване на процента на заразените деца от майките си, намаляване на процента на заразените младежи, подходящо и адекватно лечение на заразените от ХИВ;
- адекватни стандарти на живот и правна идентичност – защита на уязвимите групи деца и достъп до различни социални грантове за тях, регистриране на всяко родено дете и получаване на удостоверение за раждане;
- закрила от неглежиране и изоставяне, насилие, злоупотреба и експлоатация [ср.5, с.9-39].

Грижата и закрилата на уязвимите рискови групи деца, както и на сираците, настанени в социални услуги от резидентен тип се регламентира от разработените през

2009 г. от Министерство на половете, равноправието и благосъстоянието на децата *Минимум стандарти за резидентни услуги за грижа за деца*. Като социални услуги от резидентен тип се дефинират места, които предоставят временна или дълготрайна грижа за деца, имащи нужда от грижа и закрила и се разграничават следните заведения:

- **места за закрила** (*близки по същност до Кризисните центрове в българската социална система*), които са с временен или преходен характер и престоят в тях може да бъде със съдебно решение от 48 часа до 14 дни, като при необходимост се подновява на 14 дни (за не повече от 6 месеца); ползвателите на услугата са предимно деца, чакащи съдебно решение за приемна грижа, настаняване в дом за деца, реинтегриране обратно в семейството;

- **дом за деца** (*близки по същност до Центровете за настаняване от семеен тип в българската социална система*) – дълготрайно, но не постоянно настаняване на деца в риск, с възможност за реинтеграция и оптимален период на престой до 18 годишна възраст, настаняване на 6 и повече деца след съдебно решение на детския съд;

- **приют** (*близки по същност до Приюти/Център за работа с деца на улицата в българската социална система*) –заведение тип „отворени врати“ предоставящо временно настаняване на деца живеещи на улицата или деца, намиращи се в трудни обстоятелства (само след сезиране); приютите се стремят и концентрират предимно към интеграция на децата живеещи на улицата [ср.6, с.4].

Стандартите в посочения документ са организирани в няколко групи, засягащи цялостния процес по предоставяне на резидентен тип грижа: стандарти свързани с организационните въпроси; стандарти свързани с управлението и персонала; стандарти свързани със сградния фонд и помещенията; стандарти свързани с администрирането и финансите и стандарти свързани с конкретната грижа, работа и закрила на децата. Първите четири групи стандарти регулират административното и битово функциониране на услугите от резидентен тип, както и въпросите свързани с човешките ресурси и тяхната квалификация и ефективност. За обгрижването на децата в резидентните типове социални услуги стандартите предвиждат един детегледач за максимум 7 деца, както и наличието на социален работник и психолог, които да подсиgurят професионалното предоставяне на съответната услуга. Петата група стандарти се отнася директно към грижата и закрилата на децата и регулира въпроси свързани с обгрижването на братя и сестри; достойното и хуманно отношение към децата при работата с тях, както и изричната забрана за телесни наказания; отговорността при обгрижването; грижа за здравето и здравословното хранене на децата; достъпа до образование; възможността за участие при вземането на решения както и при изготвянето на индивидуалния план за грижа; водене на досие за всяко дете и съхраняването му на недостъпно за всеки място, като децата имат право на достъп до досиетата си съобразно възрастта си; привличане на родителите и семейството към процеса на грижа, ако съществува такава възможност и целенасочена работа за реинтегриране в семейството; спазване на правата на децата за игра и свободно време както и тези за физическо, емоционално и социално развитие. Важна част от тази група стандарти са и стандартите свързани с подготовката за самостоятелен живот; логистиката и комуникацията по изпълнението, както и процесът на проследяване и подкрепа след напускане на услугата от резидентен тип [ср.6, с.19-29].

Документът гарантиращ правото на децата на достъп на образование, заложено и в чл. 20 на Конституцията на Намибия, е *Закона за образованието № 16 от 2001 г.* Законът за образованието е важен за тази монография не само от гледна точка на

подсигуряването и регулирането на правото на децата на образование, но и от гледна точка на регламентиране в него също така на дейността и основни въпроси свързани с интернатите към държавните училища. Глава четвърта от закона е посветена на интернатната система – ръководство, персонал, ред и процедура за прием на деца, въпроси свързани със здравното им обгрижване, както и въпроси свързани с настаняването в интернатите на трети лица или престоя на децата в интернатите по време на ваканциите [ср.6, с.9-26].

Намибия има няколко министерства, които са свързани по различен начин със закрилата и грижата за децата и спазването на техните права: **Министерство на половете, равноправието и благосъстоянието на децата** (Ministry of Gender, Equality and Child welfare), **Министерство на здравеопазването и социалните услуги** (Ministry of Health and Social services), **Министерство на образованието, изкуствата и културата** (Ministry of Education, Arts and Culture). Основна роля по закрила на децата и спазването на техните права, както и предоставянето на различни социални услуги за безнадзорни деца, деца лишени от родителска грижа, деца жертви на насилие играе Министерство на половете, равноправието и благосъстоянието на децата. Министерството също така отговаря и полага грижи за децата с увреждания като подкрепя финансово семействата. За децата и семействата минаващи през различни трудности се предоставя психо-социална подкрепа, която да подобри тяхното емоционално и психическо състояние влошено например след загуба на член на семейството, насилие, случаи на СПИН и ХИВ. Подкрепата и финансирането на приемната грижа и приемните семейства е също под юрисдикцията на това министерство. Министерството на здравеопазването и социалните грижи участва в грижата за децата от аспекта на майчино и детско здраве, както и до известна степен чрез социалните услуги, които подкрепят семействата. Основната целева група на социалните услуги към това министерство са лица над 18 годишна възраст и семейства. Мисия на Министерството на образованието, изкуствата и културата е да осигури конституционното право на всяко дете и гражданин на Намибия за равноправен достъп до образование за развитието на една толерантна, продуктивна и конкурентно способна нация, както и стимулирането и поощряването на запазването на културното национално богатство и развитие и подкрепа на изкуствата. С оглед на проблематиката на настоящата монография Министерството на образованието, изкуствата и културата има водеща позиция пред останалите две, тъй като към него са ситиурани и отделите и инспекторатите, отговарящи за училищните интернати – обект на изследване на автора.

Въпреки значителните усилия на правителството да се гарантират правата на децата, повечето деца в Намибия имат труден старт в живота. Това се дължи основно на бедността, често неадекватната подкрепа на политиката и услугите, ХИВ/СПИН (Намибия е от страните с най-висок процент на заболявания), дискриминация и в някои случаи вредни културни практики. В Намибия литература за правата на детето все още е недостатъчна и бедна.

Концепцията за правата на човека е безпристрастна и важи за всички без разлика. Въпреки това, изглежда, че законите за правата на човека в Намибия не успяват да осигурят изцяло правата на децата на практика. Много деца в Намибия все още са малтретирани, страдащи от липса на внимание и грижи, нямащи достъп до образование или адекватна здравна грижа поради редица социални и икономически причини. Сериозни предизвикателства все още пред държавата, въпреки концентрираните ѝ усилия по пътя към спазване правата на децата, са проблемите

свързани с дискриминацията; спазване на най-добрия интерес на детето; правото на живот и хармонично развитие; уважение на мнението на децата и правота им на участие в различните процеси и процедури, отнасящи се към тях.

REFERENCES:

1. African Union, *African Charter on the Rights and Welfare of the Child*, OAU Doc. CAB/LEG/24.9/49 (1990), entered into force Nov 29, 1999: Addis Ababa, Ethiopia, 1990.
2. **Erikson, E. H., 1963:** *Childhood and Society*. (2nd Ed.). New York: Norton, 1963.
3. **Gibson, G., Larson, T., Mc Gurk, C., 1981:** *The Kavango Peoples*, Franz Steinerverlag GMBH, Wiesbaden, 1981.
4. Government Gazette of the Republic of Namibia, Child Care and protection Act, Windhoek, 29.05.2015.
5. Government of the Republic of Namibia, Namibian's National Agenda for Children 2012-2016.
6. Ministry of Gender, Equality and Child welfare, Minimum standards for residential child care facilities, Namibia, March 2009.
7. Namibian statistic agency, Population and housing census. Census regional profile of Kavango., Namibia 2011.
8. Namibian statistic agency, Population and housing census. Main report., Namibia 2011.
9. Namibian's Fourth National Development Plan 2012/13 – 2016/17.
10. National Planning Commission, Vision 2030, Windhoek, 1998.
11. The constitution of the Republic of Namibia, 9. February, 1990.
12. **Vigotski, L., 2005:** *Izbrani psihologicheski proizvedeniya*, IK Psido, 2005
13. **Obuhova, L., F., 1995:** *Detskaya psihologiya: teorii, fakti, problemi*.
14. **Pestalotsi, I., H., 1969:** *Izbrani pedagogicheski proizvedeniya*, izd. "Narodna prosveta", S., 1969
15. **Ruso, Zh. Zh., 1997:** *Izbrani sachineniya*, tom. 2: *Emil ili za vazpitanieto*, izd. "Nauk ai izkustvo", S., 1997
16. **Freud, Z., 1993:** *Detskata dusha*, zd. Evraziya